

circumstances and require highly skilled assistance from the side of specialists. Therefore, there is a need to clarify the level of readiness of future social workers to work with family groups in LWC.

The article describes the characteristics of the study of the process of training specialists in social work with families who have been in difficult living conditions, which enables them to identify the level of knowledge, skills and abilities of future social workers in preventing, minimizing and overcoming the LSH in the family.

Key words: social worker, families with difficult life circumstances, training of specialists.

Отримано 8.02.2018

УДК 37.013.77

Ю. В. Галецька
yuliyagala@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Галецька Ю. В. Особливості дослідження причин неспішності молодших школярів. Труднощі адаптації та проблеми навчання у школі можуть мати однакові зовнішні прояви, які відображаються у поведінці дитини, її успішності, стосунках у колективі, але їх причини, фізіологічні та психологічні механізми, їх етіологія можуть бути зовсім різними. Тому важливо вчасно виявити фактори, від яких залежить успішність навчання. Виявлення групи причин неспішності дає змогу розробити зміст подальшої роботи з невстигаючими учнями. Метою нашої статті є висвітлення особливостей дослідження причин неспішності молодших школярів, опис методів, які використовуються при вивченні цієї наукової проблеми, зокрема, особливості використання спостереження, бесіди, тестів, проєктивних методик, вивчення продуктів діяльності для визначення причин неспішності молодших школярів. Визначено етапи психологічного

діагностування шкільної неуспішності: констатація того чи іншого порушення в поведінці чи учбовій діяльності конкретної дитини; усвідомлення можливих причин порушення; аналіз конкретних особливостей прояву порушення та висунення передбачень про можливі причини; збір додаткової інформації, необхідної для підтвердження передбачень (гіпотези) шляхом психодіагностики; перевірка передбачень шляхом аналізу усієї сукупності зібраних даних; здійснення корекційної роботи для усунення причин даного порушення. Описано класифікацію невстигаючих дітей на певні групи: діти з неправильним відношенням до навчання; діти, які з труднощами засвоюють навчальний матеріал; діти, у яких несформовані навички навчальної діяльності; діти, які не вміють працювати; діти, у яких відсутні пізнавальні інтереси.

Ключові слова: молодші школярі, початкова школа, причини неуспішності, навчальна діяльність, пізнавальні інтереси, методи дослідження, психологічна діагностика.

Галецкая Ю. В. Особенности исследования причин неуспеваемости младших школьников. Трудности адаптации и проблемы обучения в школе могут иметь одинаковые внешние проявления, которые отражаются в поведении ребенка, его успешности, отношениях в коллективе, но их причины, физиологические и психологические механизмы, их этиология могут быть совершенно разными. Поэтому важно вовремя выявить факторы, от которых зависит успешность обучения. Выявление группы причин неуспеваемости позволяет разработать содержание дальнейшей работы с неуспевающими учениками. Целью нашей статьи является освещение особенностей исследования причин неуспеваемости младших школьников, описание методов, используемых при изучении этой научной проблемы, в частности, использование наблюдения, беседы, тестов, проективных методик, изучение продуктов деятельности для определения причин неуспеваемости младших школьников. Определены этапы психологического диагностирования школьной неуспеваемости: констатация того или иного нарушения в поведении или учебной деятельности конкретного ребенка; осознание возможных причин нарушения; анализ конкретных особенностей проявления нарушения и выдвижения предположений о возможных причинах;

сбор дополнительной информации, необходимой для подтверждения гипотезы путем психодиагностики; проверка гипотезы путем анализа всей совокупности собранных данных; осуществление коррекционной работы по устранению причин данного нарушения. Описана классификация неуспевающих детей на определенные группы: дети с неправильным отношением к учебе; дети, которые с трудом усваивают учебный материал; дети, у которых несформированные навыки учебной деятельности; дети, которые не умеют работать; дети, у которых отсутствуют познавательные интересы.

Ключевые слова: младшие школьники, начальная школа, причины неуспеваемости, учебная деятельность, познавательные интересы, методы исследования, психологическая диагностика.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми вивчення причин неспішності молодших школярів полягає у допомозі вчителю диференціювати та виявити можливі причини невстигання учнів, а також створення для невстигаючих учнів педагогічних умов для компенсації за рахунок інших – позитивних сторін особистості. Від правильного встановлення причин неспішності залежить подальший напрямок корекційної та прогностичної роботи з невстигаючими молодшими школярами.

Метою нашої статті є висвітлення особливостей дослідження причин неспішності молодших школярів, опис методів, які використовуються при вивченні цієї наукової проблеми.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемою вивчення причин неспішності займалися видатні психологи та педагоги: Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, М. Безруких, Л. Виготський, С. Зінченко, Г. Кумаріна, Н. Менчинська, Н. Мурачковський, Л. Славіна та інші.

Виклад основного матеріалу. З функціональної точки зору метод є певною діяльністю з об'єктом дослідження. Ця діяльність передбачає обов'язкове врахування певних правил побудови конкретного дослідження, застосування певних засобів і прийомів взаємодії з об'єктом вивчення, використання відповідних до характеру даного дослідження способів збору первинної інформації та її обробку, інтерпретацію результатів дослідження з точки зору вихідної теорії [1; 3; 5].

Опишемо методи, за допомогою яких можна визначити причини шкільної неуспішності.

Спостереження як один з основних емпіричних методів психологічного дослідження базується на тому, що будь-які психічні явища так чи інакше проявляються у зовнішній поведінці: в діях, жестах, виразах обличчя, позах, реакціях учня. Спостереження проводиться цілеспрямовано, планомірно, дозволяє досліднику звертати увагу лише на певні прояви поведінки, а не фіксувати безсистемно. Важливою стороною спостереження є його систематичність. Лише систематично, детально продумане вивчення ряду вчинків може дати матеріал для того, щоб зробити обґрунтовані висновки щодо внутрішніх особливостей учня [1].

По можливості, слід уникати прямих оціночних суджень, висновків про мотиви, наміри, потреби учнів, а фіксувати їх поведінку, тобто зовнішні прояви діяльності. Метод спостереження можна використовувати при діагностиці на наявність чи відсутність пізнавальних інтересів, а саме, проводиться спостереження за пізнавальною діяльністю, для діагностики конфліктних переживань, дослідження самооцінки.

Цінні знання про внутрішній світ учнів, уподобання, труднощі у навчанні, наміри щодо майбутнього може дати бесіда. Специфічною ознакою бесіди є те, що вона, як правило, проводиться за певною темою і метою дослідження, в процесі бесіди уточнюються попередньо визначені питання. В залежності від характеру дослідження, бесіда може бути більш стандартизована, коли попередньо фіксуються питання, що підлягають висвітленню, або менш стандартизованою (вільною, пошуковою), коли бесіда є першим етапом комплексного дослідження і саме в ній уточнюються план і технологія майбутнього дослідження. У даному випадку використання бесіди спрямовано на дослідження інтересів учня [3; 4].

Цінний матеріал з найрізноманітніших питань дозволяє одержати застосування методу психологічних тестів. Важливою ознакою тестів є те, що вони мають бути добре сконструйованими, задовольнити вимоги надійності, валідності, тобто виявити саме ті якості, для вивчення яких тести призначаються. Великою перевагою тестів є й те, що вони, будучи стандартизовані, легко піддаються математичній обробці, потребують порівняно мало часу для проведення обстеження. Щоб стати інструментом

психологічної діагностики, тести повинні бути ретельно перевірені щодо їх надійності – валідності, диференціюючої і прогностичної сили [1].

Цікавий матеріал можна одержати, використовуючи метод аналізу продуктів діяльності. Це може бути аналіз самого процесу діяльності і його результатів. Найпростіший приклад такого методу – це докладний аналіз учнівських творів. Письмові твори, малюнки, власні вірші, вироби тощо, свідчать не тільки про те, наскільки повно та правильно учень засвоїв тему чи розділ, а й про те, що його турбує, чого він прагне [4].

Результати діяльності дають можливість побачити приховані властивості мнемічної, розумової діяльності, виявити певні особистісні риси, актуальний емоційний стан, прогнозувати тенденції розвитку. Це можуть бути як спеціально розроблені завдання, так і звичайні завдання з шкільного курсу. Поетапний аналіз процесу розв'язання задач чи виконання інших завдань дає докладнішу інформацію про ступінь засвоєння матеріалу, про оволодіння узагальненим способом дії, про рівень узагальнень, вміння оперувати вивченим матеріалом тощо. Але при такому способі дослідження важко виробити якісь стандартизовані процедури, тому конкретні дії дослідника цілком залежать від цілей дослідження.

На аналізі процесу та результату певної діяльності базуються проєктивні методи, основним завданням яких є розкриття сутності особистості – її прагнень, потреб, спрямованості, емоційних станів. Побудовані вони на тому, що досліджуваний у процесі діяльності виражає свої (можливо приховані) мотиви, тенденції, особисті проблеми, риси особистості. З цією метою використовуються «Тест Роршаха», пропозиції щось намалювати, закінчити незакінчені речення тощо. Особливістю проєктивних методів є те, що досліджуваний дає про себе інформацію, не усвідомлюючи її характеру, що робить проєктивні методи дуже цінним інструментом дослідження, бо дає матеріал, який іншими методами отримати неможливо [1].

У дослідженнях науковців (Ш. Амонашвілі, Л. Венгер, Ю. Гільбух та ін.) називається ще одна складова функція діяльності шкільного вчителя, що носить назву «психодіагностична». Боротьба з неуспішністю починається тоді, коли вона набула яскраво виражену та стійку форму, наклавши відбиток на всю

особистість учні – самооцінку, мотиви діяльності, систему відношень з вчителем, товаришами та батьками. Над первинним недостатнім засвоєнням якого-небудь розділу програми надбудовується цілий комплекс вторинних, а іноді і третинних утворень, і необхідний поглиблений аналіз для того, щоб вирішити, з чого починати корекцію [2] .

Отже, учитель початкових класів повинен знати вікові індивідуальні особливості молодших школярів, знати особливості та закономірності формування в класі позитивного психологічного клімату. Одним із складних завдань психодіагностичної функції учителя є діагностика психічного стану дитини, з якою педагог вступає у контакт. Визначити психічний стан дитини допомагає знання умов її життя, індивідуально-психологічні особливості. Манера поведінки, поза, міміка, жести, голос, інтонація та зміст висловлювань – все це для вчителя, який володіє розвиненою психологічною спостережливістю є інформаційним джерелом [4]. До оперативної психодіагностики можемо віднести усні відповіді школяра, письмові відповіді, окремі вчинки, психічні стани учня, психічні стани групи.

На думку О. Гільбуха неуспішність ділиться на 2 основних типи – загальну та специфічну, причому у першому випадку учень не встигає по кількох основних предметах (читанню, письму, математиці), в іншому – тільки по одному навчальному предмету [2].

У будь-якому випадку перш за все потрібно з'ясувати чи є у школяра відповідні навчальні мотиви. Необхідно встановити причини, що обумовлюють відсутність мотиву. Причинами можуть бути [2; 4]: прогалини в опорних знаннях, вміннях та навичках, які штовхають учня на хронічну неуспішність і, тим самим, відбивають у нього бажання вчитися; недостатній розвиток інтелектуальних здібностей (а також пов'язаних з ним загальних учбових вмінь та навичок); сумніви в своїх силах (при об'єктивно задовільних здібностях); несприятливий статус в системі міжособистісних відносин в класі, складності у спілкуванні з однолітками; антипатія до вчителя, що веде даний предмет.

При специфічному невстиганні вірогідність мають дві гіпотези [2]: антипатія до вчителя; несформованість спеціальних здібностей, що відіграють вирішальну роль у засвоєнні даного

предмету (наприклад, слабкий розвиток фонематичного сприйняття під час вивчення мови у початкових класах).

Діагностика недоліків навчальної діяльності не обмежується тільки виявленням причин неуспішності. Є ще одна суттєва сфера – це співвідношення навчальної діяльності певного школяра наявному рівню його здібностей. При цьому спостерігаються три основних види відхилень і відповідно три типи учнів [5]:

1) ті, які навчаються задовільно або добре, але нижче актуального рівня своїх здібностей (недостатня сформованість мотивів навчальної діяльності);

2) ті, котрі стараються вчитися краще, ніж їм дозволяє актуальний рівень розвитку здібностей, але результати навчання гірше, що пов'язано з емоційним стресом (завищений рівень домагань, гіпертрофія мотивів навчання, частіше всього обумовлена нерівномірними шкільними амбіціями батьків);

3) ті, котрі вчаться задовільно або добре, але могли б вчитися краще, якщо б не мали окремих недоліків та відхилень в розвитку здібностей, а також загальних учбових вмінь та навичок (гіперактивність, нестійкість уваги, несформованість слухати вчителя, раціонально працювати та контролювати свою діяльність).

Що стосується відхилень у поведінці, то з'ясування причин тут також повинно мати характер встановлення диференційованого діагнозу. Найрозповсюджений вид поведінкових відхилень – систематичне порушення дисципліни на уроках, яке може бути викликане найрізноманітнішими причинами. Порушення дисципліни частіше за все обумовлені поганою успішністю, роздратованістю, усвідомленням своєї нещасливої долі, мнимою неповноцінністю, бажанням звернути на себе увагу вчителя та однокласників. Однак, буває і зворотне явище: учень більш-менш усвідомлено виражає протест проти смутку, не завантаженості своїх здібностей, недостатності для цього віку витрати енергії на корисні заняття.

Отже, під час діагностики вчителю слід пам'ятати такі етапи психологічного діагностування [1]: констатація того чи іншого порушення в поведінці чи учбовій діяльності конкретної дитини; усвідомлення можливих причин порушення; аналіз конкретних особливостей прояву порушення та висунення передбачень про можливі причини; збір додаткової інформації, необхідної для підтвердження передбачень (гіпотези) шляхом психодіагностики;

перевірка передбачень шляхом аналізу усієї сукупності зібраних даних; здійснення корекційної роботи для усунення причин даного порушення.

Учитель не завжди може виявити причини різноманітного характеру труднощів в навчально-виховній роботі з учнями різного віку, прогнозувати відхилення у розумовому та особистісному розвитку дитини, допомогти їй у вирішенні конфліктних проблем. Таким чином, учитель повинен попередньо проконсультуватись з психологами, про те, які саме методики можуть бути використані для розв'язання поставлених завдань [4].

Перш за все, психологу необхідно виділити групи невстигаючих учнів та диференціювати роботу з ними в залежності від психологічних причин, які викликають невстигання. У своїй практичній роботі можливо скористатися однією з класифікацій. Так, зокрема, Л. Славіна, поділяє невстигаючих дітей на певні групи [1]: діти з неправильним відношенням до навчання; діти, які з труднощами засвоюють навчальний матеріал; діти, у яких несформовані навички навчальної діяльності; діти, які не вміють працювати; діти, у яких відсутні пізнавальні інтереси.

Н. Менчинська об'єднує ці групи вже по-іншому, а саме [4]: діти з низьким рівнем навчання при збереженні позиції школяра; діти з високим рівнем навчання при втраті позиції школяра; діти з низьким рівнем навчання та з втратою позиції школяра.

Висновки. Важкість адаптації та труднощі навчання у школі можуть мати однакові зовнішні прояви, які відображаються у поведінці дитини, її успішності, стосунках у колективі, але їх причини, фізіологічні та психологічні механізми, їх етіологія можуть бути зовсім різними. Тому важливо вчасно виявити фактори, від яких залежить успішність навчання. Виявлення групи причин неуспішності дає змогу розробити зміст подальшої роботи з невстигаючими учнями.

Список використаних джерел

1. Казачінер О. С. Діагностика як один із засобів подолання неуспішності молодших школярів // Початкова школа. – 2011. – № 1. – С. 51-53.
2. Орлова Л. Шляхи подолання неуспішності учнів // Директор школи. – 2010. – № 10. – С. 21-25.

3. Савченко О. Дидактика початкової школи. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.

4. Сухенко Т. П. Причини неуспішності учнів і шляхи їх подолання // Завуч. Усе для роботи. – 2011. – № 1/2. – С. 9-26.

5. Туріщева Л. В. Особливості роботи з дітьми, які погано навчаються // Початкове навчання та виховання. – 2010. – № 16-18. – С. 40-42.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Kazachiner O. Diahnostyka yak odyn iz zasobiv podolannia neuspishnosti molodshykh shkolariv // Pochatkova shkola. – 2011. – № 1. – S. 51-53.

2. Orlova L. Shliakhy podolannia neuspishnosti uchniv // Dyrektor shkoly. – 2010. – № 10. – S. 21-25.

3. Savchenko O. Dydaktyka pochatkovoї shkoly. – K.: Heneza, 2002. – 368s.

4. Sukhenko T. P. Prychyny neuspishnosti uchniv i shliakhy yikh podolannia // Zavuch. Use dlia roboty. – 2011. – № 1/2. – S. 9-26.

5. Turishcheva L. V. Osoblyvosti roboty z ditmy, yaki pohano navchaiutsia // Pochatkove navchannia ta vykhovannia. – 2010. – № 16-18. – S. 40-42.

Galetska Y. Peculiarities of research of reasons of unsuccessfulness of junior pupils. The urgency of the problem of studying the reasons for the unsuccessfulness of junior pupils is to help the teacher to differentiate and identify the possible causes of not learning the students, as well as creating for teachers who are not satisfied with the pedagogical conditions for compensation at the expense of others, the positive aspects of the person. The difficulties of adaptation and problems of studying at school may have the same external manifestations, which are reflect in the behavior of the child, her success, relationships in the team, but their causes, physiological and psychological mechanisms, their etiology can be quite different. Identifying a group of reasons for unsuccessfulness allows you to develop the content of further work with pupils. The purpose of our article is to highlight the peculiarities of the study of the reasons for the unsuccessfulness of the junior pupils, a description of the methods used in the study of this scientific problem, in particular, the features of the use of observation, conversations, tests, projective techniques, the study

of products of activity to determine the reasons for the unsuccessfulness of junior schoolchildren. The classification of disadvantaged children for certain groups is describe: children with irregular relation to learning; children who have difficulty learning the material; children with unformed learning skills; children who do not know how to work; children who lack cognitive interests. From the correct establishment of the reasons for unsuccessfulness, the further direction of correctional and predictive work with the disadvantaged junior pupils depends.

Key words: junior schoolchildren, primary school, reasons of unsuccessfulness, educational activity, cognitive interests, methods of research, psychological diagnostics.

Отримано 09.02.2018

УДК 37.013.42. – 055.26

Н. С. Гевчук

antnata@ukr.net

Н. В. Боршуляк

borshuljak2017@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ІЗ ЖІНКАМИ, ЩО МАЮТЬ РИЗИК ВІДМОВИ ВІД ДИТИНИ

Гевчук Н. С., Боршуляк Н. В. Особливості роботи фахівця соціальної сфери із жінками, що мають ризик відмови від дитини. У статті подано аналіз теоретико-методичних засад проблеми щодо виникнення ризиків у жінок відмови від новонародженої дитини.

Окреслено основні проблеми сучасних українських сімей, що можуть стати наслідком та спричинити ризик відмови подружжя від дитини. Представлено аналіз проблеми порушення механізму формування материнства як соціального явища в суспільстві. Визначено найбільш поширені психологічні (психологічний інфантилізм та соціальна незрілість, зміщений локус контроль, низька, амбівалентна самооцінка, схильність до вживання